

מלאכת קושר

שיעור זה קשור לכללים:

תפוחי זהב במשניות כסף

מה אומרת לי הסוגיא?

תמצית השיעור: הרי"ף כותב שרק קשר שהוא מעשה אומן הוא קשר שחייבים עליו בשבת. הרמב"ם השמיט את סוגית הגמרא שהביא הרי"ף, והוסיף גמרא שהשמיט הרי"ף. עניינה של מלאכת קושר הוא איחוד דברים נפזרים לקומה שלמה. הבנה זו מיישבת את שיטות הראשונים.

שיטות שונות יש בין הראשונים בהגדרת מהותה של מלאכת קושר, נעמוד על סוגית הגמרא ועל שיטות הראשונים בהבנתה. נעיין בשלוש סוגיות ובפסקי הרי"ף והרמב"ם עליהן.

הצעת הסוגיות

א. שבת קי"א ע"ב:

משנה. ואלו קשרים שחייבין עליהן: קשר הגמלין וקשר הספנין, וכשם שהוא חייב על קישורן כך הוא חייב על היתרן...
 גמרא. מאי קשר הגמלין וקשר הספנין, אילימא קטרא דקטרי בזממא וקטרא דקטרי באיסטרידא, האי קשר שאינו של קיימא הוא, אלא קיטרא דזממא גופיה ודאיסטרידא גופה...
 משנה. יש לך קשרין שאין חייבין עליהן כקשר הגמלין וכקשר הספנין, קושרת אשה מפתח חלוקה וחוט סבכה ושל פסקיא ורצועות מנעל וסנדל ונודות יין ושמן וקדירה של בשר. רבי אליעזר בן יעקב אומר: קושרין לפני הבהמה בשביל שלא תצא.
 גמרא. הא גופא קשיא, אמרת יש קשרין שאין חייבין עליהן כקשר הגמלין וכקשר הספנין, חיובא הוא דליכא הא איסורא איכא, והדר תני קושרת אשה מפתח חלוקה אפילו לכתחילה, הכי קאמר, יש קשרין שאין חייבין עליהן כקשר הגמלין וכקשר הספנין, ומאי ניהו, קיטרא דקטרי בזממא וקיטרא

דקטרי באיסטרידא - חיובא הוא דליכא הא איסורא איכא, ויש שמותרין לכתחילה ומאי ניהו קושרת מפתחי חלוקה...

רש"י: ואלו קשרים - המנוין באבות מלאכות, דקתני הקושר והמתיר קשר של קיימא שאינו מתירו לעולם, דומיא דקושרי חוטי יריעות הנפסקות. **קשר הגמלין וקשר הספנין** - בגמרא מפרש להו. **כך הוא חייב על היתרן** - כדילפינן בכלל גדול (שבת ע"ד) מציירי החלזון, שנצרכין לפרקים להתיר קשרי רשתות הקיימות, כדי לקצרן או להרחיבן...

זממא - מנקבין לנאקה בחוטמה, ונותנין בה טבעת של רצועה, וקושרין אותה ועומדת שם לעולם, וכשרוצה לקושרה לבהמה קושר רצועה ארוכה באותה טבעת, וקושרין בה, ופעמים שמתירה. **קטרא דקטרי בזממא** - זהו קשר הרצועות שקושרין בטבעת. **איסטרידא** - גם הוא כמין טבעת שעושיין מן עקל או מן רצועה בנקב שבראש הספינה, ואותו קשר מתקיים, וכשרוצה להעמידו קושר רצועה באותה טבעת ומעמידה בה, וכשרוצה להתיר מתיר הרצועה ונוטלה. **קטרא דקטרי באסטרידא** - קשר רצועה הארוכה...

יש לך קשרין שאין חייבין עליהן - חטאת, כמו שחייבין על קשר הגמלין, אלא פטור אבל אסור, ובגמרא מפרש הי ניהו. **מפתח חלוקה** - כמו שיש לגלחים כעין לשונות לכאן ולכאן, וקושרים של ימין בכתף שמאל, ושל שמאל בכתף ימין, דכיון דכל יומא שרו ליה לא דמי מידי לקשר של קיימא, ומותר לכתחילה. **ושל פסקיא** - אזור רחב וחוטין תלויין בראשו לקושרו בהן. **ונודות יין** - של עור, שכופפין פיהם וקושרין. **וקדרה של בשר** - פעמים שקושרין בגד לפיה. **קושרין בפני הבהמה** - חבל ברוחב הפתח... **קיטרא דקיטרי בזממא** - רצועה ארוכה שמכניסין בטבעת אסור לכתחילה לקושרה שם, מפני שפעמים שמניח שם שבוע או שבועיים, וקושר ומתיר ראש האחד שנתון ביתד או בעמוד, שאסור בו האנקה והגמל...

על פי רש"י, הגמרא עוסקת בשלושה סוגי קשרים.

- א. זממא ואיסטרידא - התקן שמתקנים על ידי קשר בגוף הגמל ובגוף הספינה. הקושר קשר זה בשבת חייב חטאת.
- ב. קשר שקושרים לזממא ולאיסטרידא - ומחברים על ידי את הגמל או הספינה לעמוד וכדומה, כדי שלא ינועו. הקושר קשר זה בשבת פטור אבל אסור כיון שאינו מיועד להיות קשר של קיימא.
- ג. מפתח חלוקה של אשה וכדומה, שעשוי להיפתח ולהיקשר בכל יום, והוא מותר לכתחילה.

ב. קי"ב ע"א:

איתמר התיר רצועות מנעל וסנדל, תני חדא חייב חטאת, ותניא אידך פטור אבל אסור, ותניא אידך מותר לכתחילה, קשיא מנעל אמנעל קשיא סנדל

אסנדל. מנעל אמנעל לא קשיא, הא דקתני חייב חטאת בדאושכפי, פטור אבל אסור בדרבנן, מותר לכתחלה בדבני מחווא. סנדל אסנדל לא קשיא, הא דקתני חייב חטאת בדטייעי דקטרי אושכפי, פטור אבל אסור בדחומרתא דקטרי אינהו, מותר לכתחילה בסנדל דנפקי ביה בי תרי...

רש"י: בדאושכפי - בקשר שהאושכף עושה, כשתוחב הרצועה במנעל קושר קשר מתוכו שלא תוכל לצאת, והוא קיים לעולם. בדרבנן - כשקושרים סביב רגלים אין קושרין בדוחק, שפעמים שחולצו כשהוא קשור ונועלו כשהוא קשור, ומיהו, קשר של קיימא לא הוי, שבשעת הטיט מתירין אותו וקושרין אותו בדוחק, שלא ידבק בטיט וישמט מרגליו. בדבני מחווא - שהם רחבי לבב ומקפידים על לבושיהן ונעליהן להיות מכוונין, וקושרין אותו בדוחק, וצריך להתירו ערבית. בדטייעי דקטרי אושכפי - בסנדלים של ישמעאלים סוחרים, שהאושכפים קושרים בהן הרצועות בקשר קבוע. בדחומרתא דקטרי אינהו - אלו סנדלים של שאר אנשים, שאין רצועות קבועות בהן על ידי אומן, אלא הם עצמן קושרין אותם בחומרתא בעלמא, וקושרין ומתירין, ופעמים שמתקיים שבת או חדש. דנפקי בי תרי - וצריך כל אחד ואחד לקשור לפי רגלו, הלכך בכל יום קושרו ומתירו...

אף כאן מציינת הגמרא שלושה סוגי קשרים.

- א. קשר שעושה הרצען במנעל, והוא קיים לעולם - חייב חטאת.
- ב. קשר שקושרין רבנן בנעליהם - שניתן להתרה אך פעמים רבות אין מתירים אותו כדי לחלוץ את הנעל, פטור אבל אסור.
- ג. קשר של בני מחווא, שמתירים אותו בכל ערב כשחולצים נעליהם - מותר לכתחילה.

ג. קי"ג ע"א:

אמר רבי אבא אמר רב חייא בר אשי אמר רב: מביא אדם חבל מתוך ביתו וקושרו בפרה ובאיבוס. איתביה רבי אחא אריכא דהוא רבי אחא בר פפא לרבי אבא: חבל שבאיבוס קושרו בפרה ובאיבוס, ובלבד שלא יביא חבל מתוך ביתו ויקשור בפרה ובאיבוס, התם חבל דעלמא הכא חבל דגרדי.

רש"י: וקושרו בפרה - ראשו אחד, והשני באבוס, ולא חיישינן שמא כשיתיר הפרה לא יתיר אלא הקשר שבראשה, ויבטל החבל באבוס שיהא מוכן לכך, או יתיר שבאבוס ויבטל אותו שבפרה, ונמצא האחד של קיימא.

- חבל של גרדי מותר לקושרו ראשו אחד בפרה וראשו אחד באבוס, כיון שהוא עתיד להתירו, וחבל סתם אסור לקשור כך, כיון שכך עומד לעולם.
חבל שקשור בפרה או באבוס, מותר לקשור את צדו השני לאבוס או לפרה.

פסק הדין

הדין הביא את הגמרות הללו כך:

א. דף מ"א ע"א מדפי הדין:

משנה. אלו קשרים שחייבין עליהם, קשר הגמלין וקשר הספנין, כשם שהוא חייב על קשרן כך הוא חייב על היתרן. ר' מאיר אומר: כל קשר שהוא יכול להתירו בידו אחת אין חייבין עליו. יש לך קשרים שאין חייבין עליהן כקשר הגמלין וכקשר הספנין, קושרת אשה מפתחי חלוק וחוטי סבכה של פסיקיא ורצועות מנעל וסנדל ונודות שמן ויין וקדרה של בשר... גמרא. יש לך קשרים שאין חייבין עליהן, חיובא הוא דליכא הא איסורא איכא, ומאי ניהו קיטרא דקטרי בזממא וקטרא דקטרי באצטרידא. מפתחי חלוק וכו' מותרין לכתחלה.

הדין הביא את הגמרא כמעט כלשונה.

ב. דף מ"א ע"ב מדפי הדין:

ורצועות מנעל וכו'. איתמר התיר רצועות מנעל וסנדל, תני חדא חייב חטאת, ותני חדא פטור אבל אסור, ותניא אידך מותר לכתחלה, קשיא מנעל אמנעל, קשיא סנדל אסנדל, מנעל אמנעל לא קשיא, הא דתני חייב, במנעל דאושכפי, דמעשה אומן הוא וקשר של קיימא הוא, והא דתני פטור אבל אסור, בדרבנן, דמעשה הדיוט הוא אלא שהוא קשר של קיימא ולפיכך פטור אבל אסור, והא דתני מותר לכתחלה, בדבני מחווא, כגון רצועות שיוצאות מגופו של מנעל וקושרין אותו על הרגל ועל השוק אחר שנועלין את המנעל, דלאו מעשה אומן ולא קשר של קיימא הוא, וסנדל אסנדל לא קשיא, הא דתני חייב חטאת, בדטייעי דקטרי אושכפי, דהוא נמי קשר של קיימא, כגון האי נמי דקרו ליה השתא תאסמה דעביד ליה לפי מדת איסתור' דכרעיה וקטר ליה קיטרא מעליתא, ואם התירן בשבת חייב חטאת, והא דקתני פטור אבל אסור, בדחומרתא דקטרי אינהו, והיכי דמי דחומרתא, מיכנפן כולהו רצועות ומעילין בחומרתא, דכי בעי מעיק הדר קטיר מאבראי דחומרתא, וכי בעי מרווח, והאי דקתני מותר לכתחלה בסנדל דנפקי ביה בתרי, דזמנין דנפיק ביה האי ומרווח ליה וזמנין דנפיק ביה האי ומעיק ליה, והאי לאו קשר של קיימא הוא ולפיכך מותר לכתחלה.

בסוגיא זו הוסיף הדין ענין שלא מופיע בגמרא: מעשה אומן. על פי הדין, כדי לחייב חטאת על קשר, הקשר צריך להיות מעשה אומן וגם של קיימא. במקרים שזהו מעשה הדיוט, אף שהקשר של קיימא, יהיה פטור אבל אסור.

ג. דף מ"א ע"ב מדפי הדין:

קושרין דלי וכו', אמר ר' אבא אמר ר' חייא בר אבא אמר רב: מביא אדם חבל של גרדי מתוך ביתו וקושרו בפרה ובאבוס.

פסק הרי"ף כאן תמוה. הרי"ף השמיט את הגמרא העוסקת בחבל שבאבוס ושכפרה, ואף לא הביא את האיסור להביא חבל בעלמא מביתו ולקשרו בפרה ובאבוס.

בשני דברים שינה, אפוא, הרי"ף מהגמרא. א. "מעשה אומן" - הגמרא לא מזכירה זאת כלל והרי"ף מביא זאת כקריטריון לחיוב חטאת על קשר. ב. הרי"ף השמיט חלק מהגמרא על חבל שבאבוס ובפרה.

פסק הרמב"ם

זו לשון הרמב"ם (הל' שבת פ"י ה"א-ג):

הקושר קשר של קיימא והוא מעשה אומן חייב, כגון קשר הגמלין וקשר הספנין וקשרי רצועות מנעל וסנדל שקושרין הרצוענין בשעת עשייתן וכן כל כיוצא בזה, אבל הקושר קשר של קיימא ואינו מעשה אומן פטור, וקשר שאינו של קיימא ואינו מעשה אומן מותר לקשרו לכתחלה.

כיצד, נפסקה לו רצועה וקשרה, נפסק החבל וקשרו, או שקשר חבל בדלי או שקשר רסן בהמה הרי זה פטור וכן כל כיוצא באלו הקשרים שהן מעשה הדיוט וכל אדם קושר אותן לקיימא, וכל קשר שאינו של קיימא אם קשרו קשר אומן הרי זה אסור.

קושרת אשה מפתחי החלוק אף על פי שיש לו שני פתחים, וחוטי סבכה אף על פי שהוא רפוי בראשה, ורצועות מנעל וסנדל שקושרין אותן על הרגל בשעת מלבוש, ונודות יין ושמן אף על פי שיש לו שתי אזנים, וקדרה של בשר אף על פי שיכולה להוציא הבשר ולא תתיר הקשר. וקושרין דלי במשיחה או באבנט וכיוצא בו, אבל לא בחבל. וקושרין לפני הבהמה או ברגלה בשביל שלא תצא, אף על פי שיש לה שני אסרות. וחבל שהיה קשור בפרה קושרו באבוס, היה קשור באבוס קושרו בפרה, אבל לא יביא חבל מתוך ביתו ויקשור בפרה ובאבוס, ואם היה חבל גרדי שמותר לטלטלו הרי זה מביא וקושר בפרה ובאבוס, מפני שכל אלו הקשרים מעשה הדיוט הן ואינן של קיימא, אלא פעם קושר ופעם מתיר, ולפיכך מותר לקשור אותן לכתחלה. חותלות של תמרים ושל גרוגרות מתיר ומפקיע וחותרך ונוטל ואוכל.

אף הרמב"ם מתייחס ל"מעשה אומן", כמו הרי"ף, וכבר הקשו על כך רבים¹. שינה הרמב"ם מהרי"ף, והביא את כל דברי הגמרא ביחס לחבל שבפרה ובאבוס.

¹ עי' למשל בהשגות הרמ"ך על הרמב"ם לה"א: "נראה כי הוא הלך בשיטת הרי"ף ז"ל, ואין נראין דבריו ולא היו רגילים לפרש כן רבותי. ונראים דבריהם שכיון שהמלאכה חזקה וקיימת ונעשית בלי שום שינוי, מה לי עשאה אומן מה לי עשאה הדיוט, ודברי ר"ש הם עיקר, וצ"ע".

אולם, השמיט הרמב"ם את סוגית הגמרא ביחס לקשר הגמלים והספנים. הגמרא מחלקת בין קשר "דזממא גופיה" ובין קשר שקושרים בזממא, ואילו הרמב"ם הביא זאת בסתם ולא חילק.²

נמצא, שגמרא שהביאה הרי"ף - החילוק בין זממא גופא ובין קטרא דקטרי בזממא בקשר הגמלין והספנים - השמיט הרמב"ם, ומה שהשמיט הרי"ף - חבל שבאבוס קושרו בפרה - הביא הרמב"ם, ויש להבין את השינויים ביניהם.³ נראה, שיש קשר בין דברים אלו. "קטרא דקטרי בזממא" וחבל שבפרה לקשרו באבוס הם קשרים דומים. יש דבר המחובר לבהמה, ומחברים אותו לדבר נוסף. הבינו הרי"ף והרמב"ם ששתי הסוגיות הללו חלוקות ביניהן. לפי הסוגיא של "קשר הגמלים וקשר הספנים", הרי שקשר זה הוא פטור אבל אסור, ולפי הסוגיא של "חבל שבפרה", קשר זה מותר לכתחילה. הרי"ף פסק כפי הסוגיא של קשר הספנים, ולכן השמיט את ההיתר של חבל שבפרה לקשרו לאבוס, והרמב"ם פסק כפי הסוגיא של חבל שבפרה, ועל כן השמיט את הדין של "קטרא דקטרי בזממא" שפטור אבל אסור. בהמשך נבאר עוד את המחלוקת.

הערה נוספת על הרמב"ם בהמשך הפרק, בה"ט:

התופר שתי תפירות חייב, והוא שקשר ראשי החוט מכאן ומכאן כדי שתעמוד התפירה ולא תשטט. אבל אם תפר יתר על שתי תפירות אף על פי שלא קשר חייב, שהרי מתקיימת התפירה. והמותח חוט של תפירה בשבת חייב מפני שהוא מצרכי התפירה.

דבריו מבוססים על דברי הגמרא (שבת ע"ד ע"ב):

והתופר שתי תפירות. והא לא קיימא, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: והוא שקשרן.

השיג על כך הרמ"ך:

תימה, למה לא כתב שיהא חייב שתים, משום קושר ומשום תופר כדברי הירושלמי, שזה בוודאי עשה שתי מלאכות קשר ותפר.

² אמנם בהמשך הביא הרמב"ם: "או שקשר רסן בהמה הרי זה פטור", אולם מילים אלו אינן מכוונות ללשון הגמרא "קטרא דקטרי בזממא", שהרי הגמרא אומרת במפורש שקשר זה אינו של קיימא, והרמב"ם מביא קשר של רסן בהמה כקשר של קיימא שהוא מעשה הדיוט. נמצא שהרמב"ם לא הביא כלל את החילוק של הגמרא בין סוגים שונים של קשר גמלים וקשר ספנים. ועי' לח"מ.
³ הרמב"ם כתב שבמקום שהוא משנה מן הרי"ף יש לעיין היטב בגמרא ולעמוד על מקור השינוי, וזו לשונו באגרת (תשובת הרמב"ם, פאר הדור קמ"ב): "ואמנם מה שזכרת מהליכתך לבבל כבר הרשתיך שתפתח מדרש ותלמד ותורה עם ההתמדה והשקידה על עיון החבור (היי"ד החזקה), ולא תתעסק כי אם בהלכות הרב (הרי"ף) ותעריכו אותו עם החבור, וכשתמצאו מחלוקת בדבר תדעו כי עיון התלמוד יורה אתכם זה, ותסתכלו ותעינו במקומו ותמצאו האמת".

לכאורה, אדם שתפר שתי תפירות וקשר, צריך להתחייב שתים, שהרי הקשר הוא מלאכה מצד עצמו, וגם מחזק את התפירה. הסמ"ג מביא את דברי הרב אליעזר ממיץ (ל"ת ס"ה, מלאכת תופר):

מדקדק הרב רבי אליעזר ממיץ למה אין תופר שתי תפירות חייב גם משום קושר, שהרי אין מתחייב אלא אם כן קשרן, ופוסק מכאן שאין נקרא קשר של קיימא אלא אם כן עשה קשר על גבי קשר. אמנם יש קשרים שמתקיימים בקשר אחד כגון שקושר חבל אחד בראש ואינו קושר שני ראשיו וכיוצא בזה ודאי נחשב קשר של קיימא אף בקשר אחד.

הרא"מ מסיק מן הרמב"ם שאינו מחייב שתים, שקשר של תפירה אינו קשר של קיימא. מכאן מדקדק הרא"מ, שכאשר קושר שני חוטים זה לזה, צריך שני קשרים כדי שיחשב של קיימא, אך הקושר חוט אחד בקצהו, הרי זה קשר של קיימא ויהיה חייב עליו. אולם, הרמב"ם כתב: "והוא שקשר ראשי החוט מכאן ומכאן" - והרי כל ראש קושר בעצמו, והרמב"ם חייב רק על תופר ולא על קושר. הרי שלשיטת הרמב"ם הקושר חוט אחד בקצהו אינו חייב משום קושר. יש להבין את שיטת הרמב"ם - מדוע לא יהיה חייב שתים - גם על הקשירה, ומדוע קשר בקצהו של חוט פטור עליו משום קושר.

מעשה אומן

ראשית ננסה לבאר את המקור והמשמעות של דין "מעשה אומן". הערה שמעיר הרב קוק זצ"ל בדבריו בעין אי"ה ביחס למלאכת קושר, פותחת פתח להבנת מהותה של המלאכה. הגמרא (שבת ע"ד ע"ב) דנה במלאכת קושר במשכן. הרב בדבריו על סוגיא זו (עין אי"ה שבת ב', עמ' 136) עוסק בשני סוגי קשרים:

תעודת הקשר, כוללת חוץ מההתאחדות של חלקים נפרדים, גם לקשר את הדבר הבלתי קבוע ומתנווד, אל הקבוע וקיים.

יש קשר שמאחד דברים נפרדים לכלל יחידה אחת, ויש קשר הקושר דבר מתנווד ועראי לדבר קבוע. בהמשך מרחיב הרב על עניינו של כל קשר, עיי"ש בדבריו. לאור דבריו ניתן להגדיר את החידוש שבמלאכת קושר. הקשירה היא יצירה של דבר חדש, על ידי איחודם של דברים נפרדים. זו צורת היצירה של הכלי. הרמב"ם מדגיש: "הקושר קשר של קיימא והוא מעשה אומן חייב, כגון... וקשרי רצועות מנעל וסנדל שקושרין הרצענין בשעת עשייתן". צורת עשיית הנעל היא על ידי קשירה. "מעשה אומן" כוונתו שזו קשירה שהיא חלק מן היצירה של הכלי. זו קשירה מקצועית, והיא האסורה בשבת. יש סוג אחר של קשירה, שהוא שימוש בכלי. אין זו יצירה של אומן, אלא שימוש של הדיוט בכלי שיצר האומן. קשירה כזו אין חייבים עליה. אין זו מלאכת יצירה ועל כן לא נאסרה מן התורה.

כאשר אדם קושר דבר עראי לדבר קבוע כדי שלא יזוז, זו קשירה שאינה של קיימא מצד עצמה. אף אם נועד קשר זה לימים רבים, זו לא יצירה של דבר חדש, ועל כן היא מיועדת להתרה. כאשר אדם קושר פרה לאבוס, לא השתנה דבר - הפרה היא אותה פרה, והאבוס נשאר אותו אבוס. כעת אמנם הפרה איננה יכולה לברוח, אבל אין זה שינוי בפרה או באבוס. אין זו מלאכה שהתורה אסרה.

"קשר של קיימא" אינו גזירת הכתוב, אלא חלק מהותי מהגדרת הקשירה. קשירה שנאסרה היא יצירה של כלי, וזה דבר שנועד לקיום. קשירה של שני דברים שאינה יוצרת דבר חדש - איננה נחשבת קשר של קיימא. אין זה קשר שמועד לקיום ולעמידה⁴.

שיטות הראשונים

הרמב"ם

הרמב"ם סובר שקשר שחייבים עליו חטאת הוא קשר שהוא מעשה אומן ובר קיימא. רק יצירת כלי ומציאות חדשה על ידי קשרים היא מלאכה שאסרה תורה.

חכמים הוסיפו לאסור גם כאשר מתקיים רק אחד מן התנאים - קשר שהוא מעשה אומן אך אינו של קיימא או קשר של קיימא שאינו מעשה אומן.

הקושר דבר נע ונד לדבר קבוע - אין זה מעשה אומן אלא שימוש בחבל, ואף אין זה קשר של קיימא, ועל כן התירוהו לכתחילה, שהרי אין בו שום צד האסור מן התורה.

העושה זמם לבהמה או חלק בספינה שמועד לקשור אותה - שינה דבר בגוף הבהמה או הספינה. הרי אלו פנים חדשות. החלק בספינה שמועד לחברה לעוגן הוא חלק בלתי נפרד מן הספינה ועל כן זו יצירה חדשה ויהיה חייב משום קושר.

בדרך כלל, קשר שהוא מעשה אומן הוא קשר של קיימא. אדם יוצר כלי על מנת שיתקיים, ועל כן קשר של יצירה הוא גם קשר של קיימא. גם ההיפך הוא הנכון. קשר שמועד להתקיים הוא קשר שיוצר מציאות חדשה - מעשה אומן - ולא רק מחבר בין שני דברים⁵.

אמנם, יש מקרים בהם ניתן לבודד את אחד הנתונים, ויהיו קשרים שהם של קיימא אך לא מעשה אומן, או שהם מעשה אומן אך אינם קשר של קיימא. במקרים אלו יהיה הדין פטור אבל אסור. אחד המקרים הללו הוא "רסן של בהמה". יש לבהמה רסן, והוא קשר מעשה אומן של קיימא. לרסן זה מחבר העגלון את המושכות או את החבל. אין זו יצירה של כלי חדש, אלא שימוש בכלי - ברסן - על ידי האדם. אולם, זהו קשר של קיימא. אין המושכות או החבל עתידיים לסור מן הבהמה. על כן פטור אבל אסור.

⁴ ע"י בפרדס רמונים שער ערכי הכינויים, "זכירה": "כל המפרשים הסכימו היות הזכירה ביסוד... כי הכונה על היסוד הקושר המדות כולם. כדפי' הרשב"י ע"ה בתיקונים (תקונא נ"ו דף פ"ז) וז"ל 'וכל ענפין תמן מתיחדין ומתקשרין ומשלבין ומקבלין דא מן דא וכלא על ידי דצדיק, ובלא צדיק לית קורבא ויחודא אלא אחוה וכו'". הנה בפ"י שאין קשר ויחוד לספירות כלל אם לא על ידי יסוד. ולשון זכירה הוא לשון קטורת כענין אזכרתה לה'. וזה כונת דוד באומרו מזמור לדוד להזכיר שפי' לקטר ולקשר למלכות עם שאר הספירות על ידי היסוד".

⁵ ע"י בלחם משנה שכתב כדי ליישב את דברי הרמב"ם על רסן בהמה שהוא של קיימא: "ונ"ל דכל דבר דאינו מעשה אומן - קשר שאינו של קיימא קרי ליה בגמרא".

קטרא דקטרי בזממא הוא קשר של דבר ארעי לדבר קבוע כדי להחזיקו, וקשר זה לא נאסר. במהותו הוא קשר שאינו של קיימא, אף אם מיועד לעמוד ימים רבים. הדבר הארעי והנייד עתיד לנוע ממקומו, והקשר יפתח. על כן השמיט הרמב"ם את דברי הגמרא הללו. כאשר אדם קושר קשר בקצה חוט למלאכת התפירה, אין זה חיבור של דברים נפרדים ליצירה חדשה, ועל כן אין בכך איסור. כך גם הקושר שני חוטים של תפירה כדי להחזיקם. אין בזה כלל חיבור של שני דברים, אלא קשר בדבר אחד או קשר של חיזוק, ועל כן לא מתחייב במקרים אלו משום קושר.

הרי"ף

הרי"ף חידש את יסוד "מעשה אומן". רק ביצירת מציאות חדשה על ידי הקשר יש חיוב חטאת. חכמים הוסיפו לאסור גם כאשר קושר דבר נע ונד לדבר קבוע כדי למונעו מתנועתו. הרי"ף מבין שאף בזה יש חידוש מציאות על ידי קשר, ואסרוהו חכמים. אין קשר זה מוגדר כעשוי לקשור ולהתיר ועל כן אסור. קשר העשוי להתירו ולקשרו מותר לכתחילה שכן זו דרך שימוש. הרי"ף מקבל את הסתמא דגמרא שקשר שקושרים בזמם הבהמה הוא פטור אבל אסור. השמיט הרי"ף את ההיתר של הגמרא לגבי חבל שבפרה לקשרו לאבוס. אף קשר זה יהיה אסור. אמנם לא השתנה דבר במהות החפצים הנקשרים - הפרה והאבוס נשאו כפי שהיו - אך החיבור ביניהם יוצר מציאות חדשה ולכן יהיה אסור מדרבנן.

רש"י

מלאכת קושר על פי רש"י עוסקת בקשר עצמו, ולא בכלי או במציאות שנולדה מן הקשר. על כן הדבר הקובע הוא אם הקשר הוא של קיימא - וחייב מן התורה, או שאינו קשר של קיימא - ופטור מן התורה. חכמים אסרו קשר שאינו של קיימא אם מכל מקום הוא נועד להתקיים איזה זמן, כפי שהביאו הפוסקים.

קשר הנישואין – מה אומרת לי הסוגיא

להטעמת הדברים, ניתן להתבונן על דעות הרמב"ם והרי"ף מזוית נוספת, ביחס לקשר הנישואין. בשתי צורות ניתן להתבונן על מהות הקשר הנעשה בנישואין. דעת הרמב"ם מתאימה לדברים שמביא הרמח"ל ("אגרות ותעודות", עמ' רי"ז-רי"ח):

...רק בקיצור אומר איזה דבר בענין הקורבה: כי הנה כתוב "אלוקים מושיב יחידים ביתה וכו'", והוא סוד גדול. כי הנה ידענו לא כל אחד נוטל את בת זוגו ואם כן ודאי הנשמות הן משרשים חלוקים, איך יתחברו? אך סוד הענין הוא כי מלבד השרש אשר לנשמות יש להם בית בסוד 'מבית אביך' המפורש

בר"מ פ' כי תצא יע"ש. ובהיות שתי נשמות ראויות להתחבר לצורך בחינת תיקון א' יבנה להם בית חדש, כי הוא עומד להתחדש לפי הצורך במלכות וסודו "ועשו להם בתים", "בית יעשה לך ה'", והוא דבר יכול להתחדש אפילו שלא בסדר הנמצא כבר במאורות, ולכן בית חדש ימציא הקדוש ברוך הוא לנשמות האלה ובבחינת בית זה נמצא ביניהם חיבור...

לא כל אדם נוטל את בת זוגו שעליה הכריזה בת קול. כיצד ניתן, אפוא, לקשור בין שתי נשמות שאינן מתאימות? הקשר הוא יצירה של דבר חדש. נוצר בית חדש לנשמות האלו, והוא מהות הקשר ביניהם ועל כן יש ביניהם חיבור. הנישואין הם יצירה של דבר חדש, על ידי החיבור בין שתי הנשמות הנפרדות.

דעת הרי"ף מתאימה להשקפה נוספת על הנישואין. האיש הוא היסוד הקבוע, והאשה היא היסוד המשתנה. חייה נעים במחזוריות, ושינויים רבים מתחוללים בגופה עם הנישואין והולדת הילדים. חיבור בין דבר קבוע (האיש) ודבר משתנה (האשה) אף הוא נחשב לקשר. גם זה יוצר חידוש מציאות וקובע את חייהם של שני הצדדים.